

אברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהוא אב בחכמה” (ד”ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
דבי יוסף ענגיל זצ”ל

פרשת נצבים וילך תשפ”ו • שנה ו’ - גליון רפ”ט • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

חוסן יוסף
את רנה

אתם נצבים היום פלגכם וגו'
פלג איש ישראל (כט, ט).

ערבות גרים טף ונשים עלינו
וערבותנו עליהם

במהרי”ט קידושין (ע: ד”ה ומיהו), דגרים וטף ונשים אינן בערבות עלינו, רק אנו עליהם.

וצריך עיון, ערבות על טף - מהו. ואולי טעמא דקרא דלהזהיר את הגדולים על הקטנים (בימות קיד). קדריש (או קטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו - למאן דסבירא ליה הכי (שם)), דזה מטעם וענין ערבות^א.

וגם טעם דמהרי”ט שם, דפטור גרים וטף ונשים לפי שאין בידם למחות, אין מובן, דאנו גם כן - מי שאין בידו למחות פטור. ואם הגר בידו למחות, מדוע לא יתחייב.

ואולי הוא כהך דפרק קמא דקידושין (ל: בבבא אב, דהוה אמינא דאשה משום דאין סיפק בידה לעשות, לגמרי תיפטר, והכא נמי כיון דעל פי הרוב גרים וטף ונשים אין סיפק בידם למחות, לגמרי פטרינהו רחמנא, ועדיין צריך עיון.

ואף הלימוד שהביא מהרי”ט שם ממדרש (תנחומא בפרשתנו סימן ב), דדורש ערבות מכל איש ישראל, משמע דממעט אשה מערבות, כמבואר בתוספות פרק קמא דבבא קמא (טו: ד”ה השוה) ד”איש” ממעט אשה. וכזה גם כן לימוד הגמרא (סנהדרין כז: מ’זשלו איש באחיו) ויקרא כו, לו - איש בעון אחיו, ממועט כן לכאורה.

אך איש באחיו לכאורה אינו לשון איש למעט, רק התחברות שנים, כמו גבי לשון נקבה אישה אל אחותה (שמות כו, ה) דנאמר בלולאות, ושפיר כל שנים מישראל בכלל - ואף שתי נשים.

גליוני הש”ס
שבת יג.

פי הוא חייך ואיך ימיה (ל, כ).

שייכות תפילין לתורה

בשבת (יג), מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וכו’, ומת בחצי ימיו, והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם, כתיב פתורה - כי הוא חייך ואורך ימיו וכו’.

ענין חידושי אגדות למהרש”א עבודה זרה (מד. ד”ה ה”ק), דתפילין קרוים 'כתר תורה'. וכן הוא עוד בחידושי אגדות למהרש”א בבבא בתרא סוף פרק חזקת (ס: ד”ה ת”ר). וענין קידושין (לה). ומכות (יא). דהוקשה כל התורה לתפילין. וענין מה שכתבתי על הגליון ראש השנה (יז). בתוספות ד”ה קרקפתא^ב.

גליוני הש”ס
סנהדרין כא:

ועתה פתבו לכם את השירה הזאת וגו' (לא, יט).

ברכת הטוב והמטיב על ספר תורה

בסנהדרין (כא:), אמר רבא, אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה'.

ענין שו”ת חתם סופר חלק אורח חיים (סימן נג) [זו”ל: קהל שלא היה להם ספר תורה, וניתן להם ספר תורה מנדיב לב אחד, אם יברכו הציבור 'הטוב והמטיב' על אותה הניתנה, כדקיימא לן בשלחן ערוך אורח חיים (סימן רכג סעיף ה) בשארי מיתנות - שהוא טובה לנוותן ולמקבל.

אי לא נתנה במתנה, אלא על דעת שאלה, כרוב נותני ספר תורה לבית הכנסת, אין כאן מקום שאלה, דפשיטא דלא יברכו על שאלה, ואף הספק אי נתנו במתנה להק”ק, ועדיין, אי לא נשאר לו ספר תורה אחר, כבר כתב

הגאון בני יונה (סימן רע ס”ק ב), דלדעת הפוסקים (שו”ת מהרש”ן ח”ב סימן ח ה”ב ד”ה ועוד; שו”ת מהרי”ט ח”ב יו”ד סימן ה ד”ה תשובה) דעל ידי שנותן ספר תורה שלו לחלוטין לציבור, הפקיע מעצמו מצות עשה של תורה, ומחוייב לכתוב לו ספר תורה אחר, וממש ביטל מצות עשה שהיה מוחזק בה עד עתה. אם כן אין כאן טוב לדידה, ועל כל פנים לית כאן ברכת 'הטוב והמטיב'. אך הספק, שיברכו הציבור שהחיינו, וכן אם להיחיד עוד ספר תורה אחר, ונתן זה במתנה להציבור, בזה יש להסתפק אי יברכו 'הטוב והמטיב'.

הנה בספר הלכות קטנות (ח”ב סימן קעט) ז”ל: קהל שבנו או שקנו בית הכנסת - אם מברכים. תשובה. יעמוד שליח ציבור ויברך בקול רם 'הטוב והמטיב', עכ”ל, ולא הביא שום סברא וראיה כדרכו ז”ל, ובספר מחזיק ברכה (א”ח סימן רכג ס”ק א) כתב שמדבריו משמע, דעל כל פנים שהחיינו לא יברכו.

ולפע”ד, כיון דכתב מוגן אברהם (סימן רכג ס”ק ה) דאין לברך על קניית ספרים, דמצות לאו ליהנות ניתנו (ענין ראש השנה כט), ונראה דברכת רמ”מ (סדר ברכות הלכות ברכת הגשמים ד”ה היה) דסבירא ליה שם דמברך, לאו על המצוה,

א) ראה במדבר ד”ר י, ה: ”ואמרת אליהם” (במדבר ו, ב). להזהיר בית דין על כך, שלא יניחו לנזיר לעבור על נזירותו, שאם יראו שירצה לבטל נזירותו, יכופו אותו כדי לקיים דבריו. ללמדך שהגדולים מזהירין על ידי הקטנים והם נעשים על ידיהם אם לא יוכיחו אותם, וכן הוא אומר (ויקרא לו, כ) 'וכשלו איש באחיו' - מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה.”

אלא על הקנין, דלא גרע מכלי חדש. וכן מורה לשון רמב”ם (הלכות ברכות פ”א ה”ט) דמצוה הבאה מזמן לזמן או שיש בה קנין כגון הקונה תפילין וכו’ או מעקה וכו’, הרי אתי עליה מטעם קנין. ואם כן יש לומר דוקא יחיד הקונה ספר תורה, או אפילו ציבור שבנו בית הכנסת, דהוי ליה קנין חשוב ולא כל יומא מתרחיש, אבל ספר תורה של ציבור, אף על גב דעניים הם, מכל מקום לא יגיע לכל אחד על חלקו מנה חשובה שראויה לברך על הקנין, ואי משום מצוה - הא לאו ליהנות ניתנו, ולא יהא אלא ספק, מכל מקום ספק ברכות להקל (ראה כסף משנה הלכות מילה פ”ג ה”ו ד”ה תשובה), ולא יברכו^א.

הפטרה

בית האוצר
מערכת א כלל יב

מי זה בא מאדום חמוץ
בגדים מפיצה וגו' (ישעיה סג, א).

הבדל בין שרו של עשיו למלאך דקדושה

ענין מכות (יב), שלש טעיות עתיד שרו של אדום לטעות, דכתיב 'מי זה בא מאדום חמוץ בגדים' כדכתיב 'כו', טועה שאינה קולטת אלא אדם - והוא מלאך כו'. ומשמע קצת דמלאך אינו בכלל 'אדם'.

ואולם התוספות במנחות (קט: ד”ה נזמין), אהא דאמר שמעון הצדיק (שם) שכל ימיו היה מזדמן לו זקן לבוש לבנים בכניסתו לקודש הקדשים ביום הכיפורים, כתבו וז”ל: בירושלמי פריך, והכתיב (ויקרא טז, יז) 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד' - ואפילו מלאכים, דכתיב (יחזקאל א, י) 'ודמות פניהם פני אדם'. ומשני, דשמא שכינה היתה, עכ”ל [וירושלמי זה הוא ביומא (פ”ה ה”ב בסופה)]. ומוכח דמלאך הוא בכלל 'אדם'.

ויש לחלק בין ההיא דמנחות - דאיירי במלאך דקדושה, לבין שרו של אדום דמכות הנ”ל - דהוא הס”ם (ראה רש”י מכות שם ד”ה שרו) - מלאך דקליפה, ולומר דאף על גב דמלאך דקדושה נקרא 'אדם', עם כל זה הס”ם לא מיקרי 'אדם'.

ב) שתורה ותפילין ענינם אחד. והביא הרבה הוכחות לזה. וכוונת רבינו בכל זה לבאר מדוע כשאמרה שהתורה מארכת ימים נטלה דוקא תפילין, ועל זה ביאר ההתפילין הם כתר תורה וענינם כללות התורה.

ג) ראה בית האוצר שם תחלת הכלל: "אבאר בעזרת השם יתברך אי מלאך קרוי 'אדם'".

מרגניתא דיוסף

ענינים מופלאים, פניני חכמה ודעת ושיכות חמדה מתורת רבינו זי”ע

בעלי חיים המריחים את העפר

בבבא בתרא (עג:), ההוא טייעא דהוה שקיל עפרא ומורח ליה, ואמר, הא אורחא לדוכתא פלן והא אורחא לדוכתא פלן.

כזה שבת (פה), ו'חור' (בראשית לו, כ) - שמריחים את הארץ. וענין עוד דוגמא בבעלי חיים שמריחין את העפר - ברש”י מועד קטן (ו: ד”ה וחונקין זה את זה) וז”ל: מפני שמריחין את העפר ואין מכירין באותו עפר.

פרק יח (ב) תפלות וברכות שבת

מקור הזכרת שבת בברכת המזון מהפסוק 'על הארץ הטובה'

איתא בברכות (מט.), יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל כו', ויתיב וקאמר, טעה ולא הזכיר של שבת, אומר 'ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך מקדש השבת'.

בשאלות פרשת יתרו וז"ל: ברם צריך, טעה ולא הזכיר של שבת ויום טוב, חוזר לראש או לא, מי אמרין כיון דברך ברכת המזון יצא ידי חובתו, ואי הדר מברך הוי ברכה שאינה צריכה. או דילמא, כיון דתיקונו רבנן ואסמכוה אקרא, דכתיב (דברים ה) 'ואכלת ושבעת וברכת את ד' אלקיך על הארץ הטובה', כמאן דלא בריך דמי. תא שמע, דיתיב רבי זירא אחורי כו', (ככל הסוגיא דברכות), עכ"ל.

ואסמכתא זו שהביא על הזכרת שבת בברכת המזון מקרא ד'על הארץ הטובה', לא ידעתי לא מקורה ולא פירושה. ועל כל פנים נראה מאסמכתא זאת, דקרינן לשבת 'ארץ' וכמובן, וזה סעד למה שכתבתי **בכתבי אגדה שלי** דשבת וארץ ישראל יש להם התייחסות והתאמות זה לזה¹, ו**בחקמת האמת** (ראה תיקון תיקון ה קמא: מגלה עמוקות פרשת ואתחנן אופן קמג) הדברים נודעים ביותר².

מחויב הזכרת שבת נלמד חיוב הזכרת יום טוב

ואף דבשאלות הזכיר גם חיוב הזכרת יום טוב, היינו משום דיום טוב בכלל שבת הוא, ומחויב הזכרת שבת נלמד ממילא גם חיוב הזכרת יום טוב, ועיין רש"י שבועות (טו: ד"ה אין)³. ועיין ראש השנה (טו:), דיליף חיוב קבלת פני הרב ברגל מקרא ד'לא חודש ולא שבת' (מלכים ב ד, כג), עיין שם. ועיין תוספות בבא מציעא (ג. ד"ה אבל), דשבת ויום טוב חזא מילתא הוא. ועיין ש"ס שבת (ו:), והארכתי במקום אחר (ראה גליוני הש"ס שם).

גליוני הש"ס בברכות מט. ד"ה יתיב

דבריו הרא"ש בהתחיל לאכול בשבת וחשכה לו קודם גמר סעודתו

עיין שו"ת הרא"ש (כלל כב אות ו) שכתב וז"ל: וששאלתי, מי שהתחיל לאכול בשבת סמוך לחשיכה, וחשכה לו קודם גמר סעודתו, אם יזכיר של שבת בברכת המזון, כיון דעיקר הסעודה היתה בשבת.

(א) לא מצאנו 'כתבי אגדה' אלו. אולם בשניהם מצאנו לרבינו שמבאר בארוכה שהם מבחינת מלכות, ראה **אוצרות יוסף** מאמר לבנה פיסקא טו-טז, לגבי ארץ ישראל, ושם פיסקא מ, לגבי שבת. וראה עוד שם פיסקא מא-מב, שלכן אין חלק לעכו"ם בשניהם.

(ב) והאריך בזה רבינו עוד, הובא בגליון רסג במדור זה.

(ג) שכתב: "ימים טובים נמי 'שבתות' איקרו".

(ד) דאיתא התם: "יום טוב ושבת כי הדדי נינהו".

לפעול, ועל כן תמיד הקודש מכריע את החול וגוררו אחריו ולא להיפוך.

חלק השבת אין מתבטל לחלק החול שבמוצ"ש - שא"ל לעשות השבת חול

וגם, במיסב מערב שבת, כיון דהיה אפשר לאותו זמן שהתחיל סעודתו בערב שבת להיותו גם כן קודש - אילו קיבלו עליו אז בתוספת, לכן הוא מתבטל ונמשך אל סוף הסעודה דהוא בשבת ממש, כענין נבילה בטילה בשחטה (בכורות כג.), לפי שאפשר לנבילה שתעשה שחטה (ראה רש"י שם ד"ה דאי). ומה שאין כן בהתחיל בשבת וגמר במוצאי שבת, שלא היה אפשר לו בשבת לעשות השבת חול, לכן אין מתבטל ונמשך אחר הסוף שהוא בחול, ודו"ק.

סברות שרק בערב שבת יגדר חלק החול אחר חלק השבת

ועיין מה שכתבתי בגליון סנהדרין (יב: ד"ה אין) אהך (שם) דהואיל וראוי לקובעו ניסן, עיין שם היטב, דלפי מה שכתבתי שם, יש בזמן הראיות והאפשריות היותו תוספות עניין שבת - גם אם אינו מוסיף, עיין שם היטב², ולכן שפיר נגדר אחר השבת הגמור, ומה שאין כן להיפוך במוצאי שבת, ודו"ק.

ועוד, דבשבת אין לומר שיגדר אחר ההתחלה שהיתה בחול, כיון דפנים חדשות באו לכאן, עיין תוספות כתובות (ו: ד"ה והוא)¹, ומה שאין כן משבת לחול, שאין החול פנים חדשות, שפיר נגדר אחר ההתחלה, ודו"ק היטב. ועיין **בית יוסף וטורי זהב** אורח חיים (סימן קפח; בית יוסף סעיף י; טורי זהב ס"ק ז)¹.

אם שייך כאן סברת הר"ן דשדיין לגמר בתר התחלה ונחשב שהיה ביום

ועיין חידושי הר"ן ראש השנה ריש פרק ראוהו בית דין (כה: ד"ה חק) דמתבאר מדבריו, דהא דדיני ממונות גומרין בלילה (ראה סנהדרין לד:), לאו משום דהגמר לא בעי יום, דלעולם בעי יום, ורק כיון דהיתה ההתחלה ביום - גמרו נמי בתר תחלתו שדיין ליה, וכאילו נגמר ביום דמי, עיין שם היטב.

והנה, מסברת חידושי הר"ן הנ"ל יש לדון גם כן טעם, להא דסעודת שבת ויום טוב וראש חודש אולינן בתר ההתחלה, ואם היתה ההתחלה ביום, אף שהיה גמר סעודה בלילה מזכירין של שבת כו' בברכת המזון (ראה שולחן ערוך אורח חיים סימן קפח סעיף י). ולהנ"ל נכון הדבר, דהגמר בתר התחלה גריר, ונחשב שהיה גם הגמר ביום וכו"ל.

אולם יש לומר, דאף דנחשב שהיה ביום, היינו רק במקום שצריך רק זמן היום, אבל קדושת היום ואיכותו אכתי אי אפשר שיהיה לו, ודו"ק.

גליוני הש"ס בברכות כו: ד"ה טעה;
שם סנהדרין לו: בתוספות ד"ה יום

וכתב על זה רבינו: "הנה סברתו, דהואיל וראוי הזמן ההוא להיות יום טוב על ידי שיקבל עליו התוספת, על כן אף אם אינו מקבל עליו, מכל מקום כבר יש בו ענין יום טוב פְּנִיָּה - מפאת הואיל וראוי. והוא כסברת הש"ס כאן (סנהדרין שם) דהואיל וראוי לקובעו ניסן כבר יש עליו שם 'ניסן', והוי ליה כעבור ניסן בניסן".

(ו) דשבת נחשבת פנים חדשות לענין אמירת שבע ברכות.

(ז) שכתבו דאולינן בתר התחלה הסעודה, ודלא כדברי הרא"ש.

דע, שאין לו להזכיר כלל של שבת בחול, מידי דהוי אתפלת המנחה בשבת, שאם לא התפלל אותה מתפלל במוצאי שבת שתים של חול (כו:), כי אין להזכיר של שבת בחול, אף על פי שנתחייב תפלה זו בשבת. וכן בני חבורה שהיו מסובין (בערב שבת) וקידש עליהם היום, דקאמר רבי יוסי (פסחים קב:), גמרו סעודתן, כוס ראשון אומרים עליו ברכת המזון, שני - אומרים עליו קידוש היום, בתוספת דברכות (פ"ה ה"ד) שונה בדברי רבי יוסי, ומזכיר של שבת בברכת המזון. אף על גב דסעודת חול היתה, כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת, הכא נמי אף על גב דסעודת שבת היתה, כיון דמברך בחול לא יזכיר של שבת, עכ"ל.

הסעודה וברכת המזון

חד הם - ותחלת הדבר בשבת היה

וכל דבריו צריכים עיון, דמה שהביא רבינו מהך דברכות - טעה ולא התפלל מנחה בשבת כו', אין לדמות סעודה שהותחלה בשבת לשם, שכל התפלה בחול רק שנתחייבה בשבת, ואף דגם הברכת המזון שם כולו בחול, ורק שנתחייב בשבת, דמיד בהתחלת הסעודה מכי אכל כזית מיד יש חיוב ברכת המזון, מכל מקום אין הדמיון עולה יפה, דשם הסעודה והברכת המזון מאוחדים, והם דבר אחד, דעל הסעודה באה הברכה, ועל כן כיון שהותחלה הסעודה בשבת הרי הותחל קצת הדבר בשבת, ולא דמי לשם דלא הותחל הדבר להעשות בשבת כלל, ואך החיוב גרידא היה בשבת.

כיון שעדיין לא הבדיל

לפני ברכה"מ יש לו ענין השבת

ועוד, דשם הא צריך להקדים תפלת שעתה ברישא וצריך להבדיל בה (ברכות שם), ואם כן אחרי שהבדיל ועשאו חול, איך יחזור ויעשאו קודש. ומה זה ענין לברכת המזון בסעודה שהותחלה בשבת, דעדיין לא הבדיל, ולו ענין השבת עדיין בתורת תוספת, וגם מפאת איסור עשיית מלאכה קודם שיבדיל.

חלק הקודש שבסעודה

מכריע את חלק החול

והראיה שהביא מבני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהם היום, דמזכירין של שבת בברכת המזון, מלבד דלפי הנ"ל אין ראיה כלל, גם זולת זה פשוט דיש שני דברים בסעודה - ההתחלה והסוף, וכל אחד יש לו

(ה) שהביא שו"ת רב"ז ח"ג סימן אלף סא, שכתב וז"ל: "אם הוא סמוך לבין השמשות בתחלת הזמן שהוא ראוי לתוספת קדושת היום, מותר (לאכל) לגלגל משום כבוד המועד, דהא שיעור זמן הראוי להיות תוספת הוא כשיעור מהלך שלשה מילין ורביעי קודם בין השמשות, וזמן זה אם ירצה לעשותו כולו תוספת - עושה, רצה לעשות מקצתו - עושה כו', נמצאת אומר, כי תחלת זה הזמן הוא מותר במלאכה ויש בו קצת קדושת יום טוב, שהרי ראוי להיות תוספת, וכבר חל עליו שלא יהיה מנוול כו', עכ"ל ז"ל".

שביבי יוסף

אלומת אור לחקירות יסודות סברות וכללים
המפורזים בתורת רבינו ז"ע

אשה המתקדשת אינה 'דעת אחרת'

"טעמא דאין קידושין לקטן (ראה יבמות קיב:), **דעת אחרת** מקנה שייך רק כשגדול מקנה חפץ שלו לקטן, אבל **אשה** המקנה עצמה, היא עצמה היא החפץ, ואין כאן 'מקנה' חוץ ממנה, דכולה קנייה לבעל, והדעת עצמו בכלל"

חוסן יוסף אות פב ד"ה בענין

לצאת (ראה בבא בתרא צא.), מכל מקום שרי לצאת ללמוד תורה ולישא אשה ועוד דברים, כמבואר פרק קמא דעבודה זרה (ג.).

ואין לומר, דאם כן שם (סנהדרין יח.) נמי ישתרי לו לצאת לצורך הלכות המת. דיש לומר, דשם כבר קיים מצות הלויית המת מדינא, דבארבע אמות הוי לוייה (ראה שלחן ערוך יו"ד סימן שסא סעיף ג), ולא חשיבא היציאה צורך מצוה כל כך.

ואולם בהך דסנהדרין (יח.) יש לומר עוד, דטעמא דרבי מאיר (שם) מפאת קרא דיומן המקדש לא יצא' (ויקרא כא, יב), וסבירא ליה דכוליה ירושלים קרוי 'מקדש', ו**כפירוש המשנה** להרמב"ם ריש פרק יום טוב (ראש השנה פ"ד מ"א). ואף דאמרינן בסנהדרין שם (יט.) דרבי מאיר מפרש לקרא - מקדושתו לא יצא, מכל מקום יש לומר דבעי לקיומי גם פשטא דקרא דכתיב 'מקדש', ומקיימין ליה בכוליה ירושלים דקרוי גם כן 'מקדש'.

ולפי זה, רבי יהודה דפליג שם בסנהדרין (יח.) ארבי מאיר, יש לומר דסבירא ליה **כראשונים** (ראה רש"י ראש השנה כט: ד"ה אבל; תוספות שם ד"ה אבל) החולקים על הרמב"ם הנ"ל, וסבירא להו דאין ירושלים קרוי 'מקדש', ולכן סבירא ליה לרבי יהודה דאין יוצא מן המקדש ממש. ולפי זה יתכנו ביותר דברי הרמב"ם דכתב דבריו בפירוש המשנה, כיון דסתם מתניתין רבי מאיר, ולרבי מאיר הא כוליה ירושלים קרוי 'מקדש' וכנ"ל.

ויש לומר עוד טעמא דרבי מאיר בהך דסנהדרין דאסור לו לצאת חוץ לעיר, משום דרך בעיר שיש בה מבואות אית ליה היכירא, במה שהן נכסין ממבוי והוא בא בה, עיין שם היטב בסנהדרין, ומה שאין כן בחוץ לעיר דאין שם היכר, חיישנן שמא יתקרב אל המת ואתי למינגע, או דהחשש שמא ילך עד בית הקברות ויבא ליכנס לבית הקברות, ועל כן עשו גדר שלא ילוה רק עד פתח שער העיר, ובאתי רק להעיר.

אם כח שלישי אוכל בתרומה

ביבמות (טו.), ומנין לאשה שקנתה עבדים ועבדיהו שקנו עבדים שיאכלו בתרומה, שנאמר (ויקרא כב, יא) 'וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו', קנינו שקנה קנין אוכל.

בתוספתא שם (פ"ט ה"ה) נאמר 'ועבדיה', והוא חידוש יותר, דהוי כח שלישי. ועיין ספר **החינוך** (מצוה רפ ד"ה עבד) שכתב באמת, דעבד של עבד שקנה עבד, אין עבד השלישי ההוא אוכל, עיין שם. ועיין שם **במנחת חינוך** (אות כח) שתמה על זה דמנא ליה הא. ונראה לענ"ד פשוט, שיצא לו מדשני הש"ס לשון התוספתא - מ'עבדיה' ל'עבדי' - מוכח דהש"ס פליג בזה אתוספתא, וסבירא ליה דעבדי האשה שקנו עבדים אין אוכלין.

ההטעם פשוט, דסבירא לה לגמרא דמיכי יקנה קניין כספו יש ללמוד רק קניין שקנה, לא קניית של קניין שקנה, וכמו שכתב החינוך ז"ל שם טעם זה, עיין שם היטב, ואם כן הוא הדין לעבדי עבדים שקנו עבדים שאין אוכלין, ופשוט דאין לחלק בזה בין עבדו של עבד לעבדו של אשה, ואדרבה עבד הוא קניין גמור טפי של כהן מאשה, וזה פשוט.

הערות והארות רבינו בתורת

הגאון בעל ה'מנחת חינוך' זצ"ל

~ מתוך: אתון דאורייתא; בית האוצר; גלייני הש"ס ~

לרגל יומא דהילוליה - כ"ג אלול תרל"ד

אם נשים לוקות
על לאו שאין שוה בכלל

ללמדו משם כלל, ונוהג שפיר בנשים מטעם וודאי, ככל הלאוין שבתורה.

ועיין בשו"ת שבסוף ספר **אבני מלואים** (סימן כב ד"ה והנה), שיישב גם כן דברי רש"י הנ"ל, וכתב דהואיל ואיסורי הנזירות הם מפאת קדושת הגוף, שגופו של נזיר קדוש - ועל כן הטילה תורה עליו איסורים שלו, על כן דמי לאיסורי כהונה - שהם מפאת קדושת הכהנים, ועל כן חשיבי אינם שוין בכל כמו שאיסורי כהונה חשיבי אינם שוין בכל, עיין שם היטב.

ואולם גם לפי דבריו, הוי נזיר טפי שוה בכל מאיסורי כהונה, כיון שכל אדם יכול לקדש את גופו בקדושת הנזירות על ידי שיקבל נזירות על עצמו, מה שאין כן בקדושת כהונה, שזרים אין יכולים להתקדש בקדושת כהונה, וזה פשוט. ואם כן שוב שפיר קושיתי הנ"ל לא קשה מידי וכמובן, **והבאתיה פה אך למען חביבים עלי איש ילדי רעיוני ימי חורפו**.

מקור דין הרמב"ם שהכהן גדול אינו זז מירושלים

עיין ספר **מנחת חינוך** (מצוה קלו אות ז) שכתב בשם אחד מתלמידיו, דזה טעם **הרמב"ם** הלכות כל המקדש (פ"ה ה"ז) שכתב, דהכהן הגדול צריך להיות ביתו בירושלים ואינו זז משם, **והכסף משנה** לא הראה מקור. וכתב, דטעם הרמב"ם משום מנחת חביתין שמביא הכהן גדול בכל יום (ראה רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פ"ג ה"ח), ועל כן טעון לינה בירושלים תמיד (ראה ספרי ראה פסקא פא), ולכן אינו זז מירושלים, עיין שם.

ואולם לענ"ד נראה מקור הרמב"ם ממשנה סנהדרין (יח.), ויוצא עמהן עד פתח שער העיר, ומשמע דאסור לו לצאת מחוץ לירושלים. ואולי טעם המשנה עצמו מפאת המנחת חביתין שמביא. ואולם בסנהדרין שם (יח:) משמע, דהכהן גדול אפשר לו להיות מן הסנהדרין. וצריך עיון קצת להנ"ל, דאיך יכול להיות מן הסנהדרין, שמא יצטרכו לצאת למדינת עגלה או להוסיף על העיר כו', עיין סנהדרין (יד:), והכהן גדול הרי אסור לו לצאת מירושלים.

ויש לומר, דלצורך מצוה שרי, דרק אם יוצא לצורך עצמו הוי זה נגד חיוב הלינה, מה שאין כן לצורך מצוה נחשב עדיין שפיר דירתו ולינתו בירושלים, כיון דלמצוה הוא שיצא, ובגמרו מצותו יחזור. וכן בישיבת ארץ ישראל אף דהוא מצוה (ראה הוספות הרמב"ם לספר המצות להרמב"ם עשה ד) ואסור

דכירנא כד הוינא טליא, הערותי על דברי **הפרי מגדים** (פתיחה כוללת ח"א אות י ד"ה ואמנם) דהא דלקולא ולחומרא - לחומרא ילפינן (יבמות ח.), הוא רק מטעם ספק, בהצעת דברי **המנחת חינוך** (מצוה ח אות ד ד"ה העולה) שכתב, דלפי מאי דאמרינן ביבמות (פה.), דהא דאצטריך 'לא יקחו' (ויקרא כא, ז) לחייב גם נשים באיסורי ביאה דכהונה - אף על גב דהשווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה (שם פד:), היינו משום דהוה אמינא דהא דהשווה הכתוב וכו', היינו רק בלאו השוה בכל, אבל לאו שאין שוה בכל הוה אמינא למילף מטומאה, דגלי קרא 'בני אהרן' (שם שם, א) ולא בנות אהרן, עיין שם היטב.

וכתב בספר מנחת חינוך, דלפי זה הא דקיימא לן לפי האמת דנשים מְצוּת גם אלאוין שאינם שוים בכל, ולא ילפינן להו מטומאה למיפטרניהו, היינו משום דהשתא דגלי קרא ד'לא יקחו' שמוזהרות אאיסורי ביאה דכהונה, על כן לקולא ולחומרא - ילפינן מאיסורי ביאה ולא מטומאה, עד כאן תוכן דברי המנחת חינוך ז"ל.

והנה יומצא לפי הרכבת דברי המנחת חינוך הנ"ל ודברי הפרי מגדים הנ"ל, דאף על גב דנשים מצוות אלאוין שאינם שוין בכל, עם כל זה אין לוקות עליהם, דאין לוקין מספק.

ולפי זה הקשתי, לפי המבואר ברש"י יבמות (ה. ד"ה ת"ל), דלאוי דנזיר הוי לאוין שאינם שוין בכל, עיין שם היטב, ואם כן יוקשה ממשנה ערוכה בנזיר (כג.), האשה שנדרה בנזיר, והיתה שותה יין ומטמאה למתים, הרי זו סופגת את הארבעים. ועיין שם בנזיר (כא:) בגמרא, דפרוך, היכי דמי, אי דלא היפר לה בעל - פשיטא וכו', עיין שם. והשתא מה פשיטות הוא זה, אדרבה הרי ראוי לפוטרים ממלקות - מטעמא דכתיבנא.

ואולם המהרש"א (ד"ה בפרש"י) **והמהר"ם** ביבמות שם (ד"ה גמרא) כתבו, דדברי רש"י הנ"ל אינם מרש"י, רק תלמיד טועה כתבם. ואפילו לדברי **מהרש"ל** שם (ד"ה רש"י) שפירשם, וכתב דלאוי דנזירות מיקרי אינם שוין בכל נגד שארי לאוין, אבל שוה בכל הוא נגד לאוי דכהונה, עיין שם היטב, גם כן לא קשה מידי. דמטומאה הא ליכא למילף לפטור נשים רק מלאוין שהם אינם שוין בכל, כמו לאו דטומאה שהוא לאו דכהונה, ורק בזה צריך לבוא להא דלקולא ולחומרא לחומרא ילפינן, אבל בנזיר דמיקרי שוה בכל נגד לאו דטומאה שהוא לאו דכהונה, אם כן שוב אין

(א) שנעשים עם כל בית דין של שבעים ואחד.

אם מלבושו של אדם נחשב כגופו - מקורות

בסנהדרין (קכב), אי דמחבר (פאה נכרית) בגופה - כגופה דמיא.

מבואר כאן, דמלבוש של האדם חשיב גוף. וזכה בתוספות לעיל (עא: ד"ה למאי), דמלבושי האדם בטיילים לגופו, ומכחו בא להם הטומאה בהיותו בבית המנוגע, ולכן צריכים שהיה, עיין שם. ועיין עוד ירושלמי שבת (פ"כ ה"ה), אבל אם ישן עליו מאתמול - כגופו הוא, **ובקרבן עדה** (ד"ה כגופו), כאילו הוא מלבושו של אדם כו'. ומבואר גם כן דהמלבוש קרוי גוף.

ועיין עוד בסוגיין (קכה:), מת בכסותו - מבטל ליה כו', ומוכח לכאורה דהמלבוש נחשב גוף רק כשמבטלו לגופו, ולעניין מגע טומאות נמי בעינן שיגע בגופו ממש - לא במלבושו, כמבואר ברש"י עירובין (לה: ד"ה טמאים) ותוספות בבא מציעא (קה: ד"ה על), ועוד בכמה דוכתי (ראה פרה פ"ב מ"ה; תוספות שבת יז. ד"ה אמר).

ועיין עוד רש"י בבא מציעא (ט. ד"ה ובית פגיה) דכתב: מה שבראש החמור - וכחמור דמי. והיינו גם כן משום דהוא מלבוש לו ובטל לגופו. ועיין עוד בבא מציעא (ק:), סלקא דעתך אמינא כסות עבד כעבד דמי, עיין שם היטב. ועיין רש"י בבא בתרא (ט: ד"ה טומאה בחיבורין) דכתב: כגון בגדי לבושו הרי הן כמוהו, ועיין שם בתוספות (ד"ה דהא) 3.

אם תיבת 'ארץ' כוללת ים

עיין שאלת יעב"ץ (ח"א סימן קיא), אם נוהג איסור סירוס (ראה ויקרא כב, כד; תניגה יד:) בדגים ובעלי חיים שבים. עיין שם שכתב בפשיטות לאיסור, דאף על גב דכתב (ויקרא שם) 'בארצכם', מכל מקום 'ארץ' כולל גם הים, עכ"ל, עיין שם היטב.

וצריך עיון מסוגיין (קכו:), מתוך שנאמר (ויקרא יא, כט) 'עכבר', שומע אני אפילו עכבר שבים כו', תלמוד לומר (שם) 'על הארץ'.

דבר גדול אינו בית יד לדבר קטן

כתב בתבואות שור (סימן ו שמלה חדשה סעיף ז), דבשן מחובר לראש שלם, וכל שכן לגוף שלם, אף על גב דמת, הוי ליה מחובר ופסול (לשחיטה) דיעבד דאורייתא (ראה לעיל טו.).

ועיין שם בתבואות שור (ס"ק יד) דרק המחבר ללחי - הלחי כבית יד (ראה שמלה חדשה שם), ומה שאין כן ראש שלם או חלק גדול מהגוף - מאן לימא לן דמיקרי בית יד כו'.

וחידוש שלא הביא גמרא כאן (קכו:), בבהמה נעשית יד לאבר קמפלגי. וברש"י (ד"ה אמר), דרבי שמעון סבר אין בהמה כולה נעשית יד לאבר אחד. והוא כסברא הנ"ל - דגוף שלם או חלק גדול מגוף אין נעשה בית יד לשן. ואם דיש לחלק בזה בין יד לבית יד, עם כל זה היה לו להביא על כל פנים גמרא הנ"ל.

פי מאי דאמרין בנדה (מב:), איבעיא להו, מקום נבלת עוף טהור כו', רבא אמר בית הסתרים הוא, עיין שם. משמע דלרבא טומאת נבלת עוף בבית הבליעה גופא - הוא משום משא, אלא דגזירת הכתוב שאין לה טומאת משא אלא בבית הבליעה, עכ"ל.

ראו הביא לנו הגאון הזה ז"ל חדשות, דטומאת נבלת עוף טהור לרבא הוא מטעם משא. ואולם מהא דמבואר **ברמב"ם** (הלכות אבות הטומאות פ"ג ה"ה) דאם כרך נבלת עוף טהור בסיב ובלעו טהור, מוכרח דאין הטומאה מטעם משא, דאם לא כן מה בכך שרוך בסיב, הא סוף סוף הוא נושא את הנבילה. וגם מהא דמבואר שם (ה"ו) דאין נבלת עוף טהור מטמא בשעה שמקיא גס כן מוכח כן, דאי איתא - הא גם בשעת ההקאה הוא נושא את הנבילה בבית הבליעה.

ועיין עוד בסוגיין (קכד:), דסבירא ליה לרבי עקיבא דאת שלא בא לכלל מגע - לא בא לכלל משא, ואם כן לרבי עקיבא וודאי דאין טומאת נבלת עוף טהור מטעם משא, כיון שאין לו מגע בשום מקום.

מיהו יש לומר, דגם זה בכלל החידוש שחידשה תורה בנבלת עוף טהור, שיטמא במשא בבית הבליעה אף שאין לו מגע. ועוד יש לחלק בין נידון דחולין שם דאיירי בדבר שאי אפשר ליגע בו, עיין שם היטב, ובין נבלת עוף טהור שאפשר שפיר ליגע בו, אלא שאין מגעו מטמא.

אם 'נוגע וחוזר ונוגע' הכוונה בזמן אחד

בפירוש הראב"ד על הספרא שמיני (פרשה י ברייתא ו ד"ה ולא), 'בנבלתה' (ויקרא יא, לט) - ולא בכשני חצאי זיתים שעל גבי העור, כתב וז"ל: ולא בשני חצאי זיתים שעל גבי העור (שהנוגע בהם אינו טמא), פירוש, מפני שאין נוגע וחוזר ונוגע, ואי אפשר ליגע בשניהם בבת אחת, עכ"ל. ונראה כוונתו, משום דאי אפשר לצמצם.

ואולם דבריו צריכים עיון גדול, דמה שייך כאן הך דאי אפשר לצמצם, הרי לו יהא דנגע בידו השנית בחצי שיעור השני - אחרי התחלת נגיעת ידו הראשונה בחצי שיעור הראשון, עם כל זה הא משכחת אם ידו הראשונה עדיין לא פירשה מחצי שיעור הראשון, ואם כן שפיר הרי נוגע בשניהם כאחד.

ואהך דסוגיין (קכד:), יש נוגע וחוזר ונוגע, כתב רש"י באמת: כלומר, שתי נגיעות מצטרפות, עכ"ל. והכוונה, דאיירי בנוגע בשתייהן יחד, והאי 'וחוזר' הוא לאו דווקא, רק הכוונה דשתי נגיעות מצטרפות, והוא הפירוש הפשוט, דזהו ענין הפלוגתא שם אי יש נוגע וחוזר ונוגע או לא.

ואולם מדברי הראב"ד נראה דמפרש להאי 'נוגע וחוזר ונוגע', דהכוונה ממש אנגיעות בזה אחר זה, וזוה פליגי אי מצטרפות או לא. ולא זכיתי להבין התחלת הדברים כלל וכלל, דמהיכתי תיתי לומר צירוף כזה בזה אחר זה, אם לא שנמסר בהלכה כן, וצריך עיון גדול.

אם היו שני אמוראים בשם 'איבו'

בעבודה זרה (לה:), אמר להו רבא ואיתימא רב נחמן בר יצחק, לא תישתעי מיניה דאיבו (גירסת הרי"ף (יד: מדפי הרי"ף)), דקאכיל לחמא דארמאי. ועיין **ברין** (שם ד"ה לא) דפירש, דאסור לומר דבר שמועה מפיו בבית המדרש.

וצריך עיון מסוגיין (קכב-קכג), אמר רב נחמן בר יצחק, איבו אמרה, וארבעי אמר בה כו', הרי דרב נחמן בר יצחק גופיה אמר שמועה בשמו. וצריך לומר דתרי איבו הוי. ויש לומר עוד באופן אחר, ואין הגליון מספיק.

ועיין עוד סוכה (מד:), אמר אייבו משום רבי אלעזר בר צדוק כו'. אולם שם נראה דאינו איבו דעבודה זרה.

ועיין עוד קידושין (לג:), אמר אייבו אמר רב ינאי, אין תלמיד חכם רשאי לעמוד כו'. ובכתובות (נד:), אמר רבי איבו אמר רבי ינאי, תנאי כתובה ככתובה דמי כו'. ונראה דשניהם אחד, אף דבכתובות נאמר רבי איבו, עיין רש"י כתובות (מג: ד"ה אמר) 8.

הוכחה שבטריפה יש דין נבילה

נסתפקתי, איסור טריפה מה עניינו, אם איסורו הוא איסור מבחוץ כשאר איסורים, ואיננו חסרון בשחיטה כלל, או דילמא עניינו שבטריפה גזרה תורה שלא תועיל בו השחיטה לענין אכילה, והוי נבילה לענין אכילה.

ונראה, דאמרין בסוגיין (קכג:), דטריפה ששחטה - מטמאה במוקדשין מדרבנן. ומוכח מזה, דאיסור אכילת טריפה הוא מטעם נבילה, דאם לא כן, מדוע מטמא מדרבנן, ומדוע לא גזרו חכמים בשאר איסורין שיטמאו ועל כרחך דטריפה יש בה לתא דנבילה, דאיסור אכילתה הוא מטעם נבילה, אלא דמן התורה איננה נבילה לענין טומאה, ועל כן כיון שעל כל פנים יש בה שם 'נבילה', ונבילה בעלמא הרי הוא מטמא (ויקרא יא, כד-כה), על כן שפיר שייך לגזור - משום מעלת מוקדשין - שיהיה גם טריפה מטמא מוקדשין. מה שאין כן אם טריפה איננה נבילה כלל, ואיסור אכילתה איסור מבחוץ הוא, אזי וודאי דאין שייך לגזור בה טומאה כלל יותר מבשאר איסורין.

טומאת נבלת עוף טהור

מטעם אכילה או מגע או משא

יש להסתפק בטומאת נבילת עוף טהור דמטמא בבית הבליעה (ראה פרה פ"ח מ"ד), אם ענין הטומאה הוא בתורת אכילה, שגזירת הכתוב היא שאכילת נבילת עוף טהור מטמא, או דילמא גם היא טומאת מגע היא, אלא דשאר המטמאים במגע - מטמא בכל מקום שיעג מן הגוף (ראה רמב"ם הלכות טומאת מת פ"א ה"ג), ונבילת עוף טהור גילתה תורה דאינה מטמאה במגע רק במקום מיוחד - בבית הבליעה, וגזירת הכתוב הוא שמטמאה על ידי מגע בית הסתרים (ראה רש"י חולין לד. ד"ה דחידוש), ועל כל פנים רק מטעם מגע היא - לא מטעם אכילה, ודו"ק.

והנה ראיתי בספר **ערוך לנר** בכריתות (כא. ד"ה אוציא) שכתב וז"ל: אבל מכל מקום אפשר לקיים הגירסא על

(א) שכתב: "הוא 'רבי זירא' הוא 'רב זירא', אלא בבבל מקמי דסליק לארעא דישאל לקמיה דרבי יוחנן ואין סמכיה בבבל הוו קרו ליה רב זירא".
(ב) שמשמא גם כלים שאינו לבוש בהם, ראה שם.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(ההבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגד"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com